

Олексій Олегович Кравчук

<https://orcid.org/0000-0002-7844-2381>

Вищий антикорупційний суд, м. Київ

Najwyższy Sąd Antykorupcyjny, Kijów

Іван Богданович Остащук

<https://orcid.org/0000-0002-6115-0884>

Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова, м. Київ

Narodowy Pedagogiczny Uniwersytet im. M. P. Dragomanowa, Kijów

Присяги судових юристів в Україні

Анотація

Досліджено присяги судових юристів (суддів, прокурорів, адвокатів), що належать до обов'язкових елементів початку здійснення судочинства, постають як церемоніальний акт, що публічно засвідчує готовність особи до виконання доручених їй важливих обов'язків. Розкрито символічне значення складання посадової присяги судового юриста як укладення символічного «договору» між цим юристом і суспільством щодо добросовісного виконання ним обов'язків забезпечення верховенства права, здійснення справедливості, захисту прав і свобод людини й громадянина. Представлено, що присяга судового юриста визначає роль відповідної особи в професійній діяльності, зокрема в судовому процесі. Доведено, що церемонію складання присяги суддів, адвокатів, прокурорів доцільно проводити в одному із судових органів для підкреслення незалежності судової влади. Зіставлено особливості проведення церемонії присяги судових юристів в Україні та окремих інших державах. Відзначено, що у ситуації пандемії COVID-19 доводилося проводити церемонію складання присяги судових юристів під відкритим небом або в режимі онлайн.

Ключові слова: присяга, присяга адвоката, присяга судді, судовий юрист, символізм дії, суд, COVID-19

Вступ. Присяга є одним із визначних символічних елементів судової процедури, репрезентує стандарти верховенства права, виконує роль аксіологічної парадигми, адже практично всі її учасники (судді,

адвокати, прокурори, свідки, перекладачі, експерти) перебувають під дією тієї чи іншої присяги. Загальні спільні риси мають присяги судових юристів, – судді, адвоката, прокурора – які є, за своєю сутністю, посадовими присягами, адже постають умовою допуску до відповідної юридичної професії. Поряд з іншими акціональними видами (прикладом якої також є, скажімо, регламентованість судового процесу, що має визначений порядок, обов'язковий для дотримання всіма учасниками засідання) судової символіки, присяги судових юристів покликані сигніфікувати особливу значущість у суспільстві процесу правосуддя, підкреслювати спрямованість самого цього процесу та його професійних учасників на забезпечення високих стандартів верховенства права і захисту прав людини. Присяги судових юристів, зокрема в Україні, органічно включені в символізм дії як частину культурних процесів та суспільних подій, що засвідчується історією європейської цивілізації.

Мета нашої статті – дослідження особливостей присяг судових юристів в Україні – судді, адвоката, прокурора – у загальному вимірі судового символізму.

Основна частина. Досить поширеною в світі (як у країнах англосаксонського, так і континентального права) традицією є складання присяги посадовими особами при вступі на посаду. Різного роду присяги складаються новообраними президентами, членами парламентів, органів місцевого самоврядування, мерами, призначеними або обраними губернаторами (керівниками регіонів), багатьма іншими посадовими і службовими особами. При вступі на військову службу складається військова присяга, перед початком виконання обов'язків інших видів служби також може передбачатися складання окремих видів присяг. Усі наведені присяги називають посадовими присягами (oaths of office), адже вони складаються саме у зв'язку зі вступом на посаду.

Окреме місце серед посадових присяг посідають присяги судді, які складаються суддями при вступі на посаду. Вони, як й інші посадові присяги, призначені символізувати наділення судді як посадової особи певною владою і повноваженнями. Однак, особливістю судді як особи, що складає посадову присягу, є те, що суддя є представником відокремленої гілки влади у системі розподілу влад (судової), а крім того, в судовому процесі, керування яким – є одним із основних обов'язків судді – майже всі учасники (адвокати, прокурори, свідки, експерти) «пов'язані» певного роду присягою. Таким чином, присяга судді є посадовою присягою, символізуючи, як і всі інші

посадові присяги, належне врядування, і водночас є судовим символом (складовою судової символіки), покликаним символізувати верховенство права і справедливість суду (в усіх її проявах). Поєднання цих двох аспектів є цікавим і науково актуальним, адже репрезентує вид присяги, дотримання якої є онтологічною рисою незалежності судової влади та яка є однією із найдавніших процедур, вписаних у загальну символіку судочинства.

Відповідно до ст. 57 Закону України «Про судоустрій та статус суддів», особа, призначена на посаду судді, набуває повноважень судді після складення присяги судді.

Текст присяги судді визначений зазначеним Законом: «Я, (ім'я та прізвище), вступаючи на посаду судді, урочисто присягаю Українському народові об'єктивно, безсторонньо, неупереджено, незалежно, справедливо та кваліфіковано здійснювати правосуддя від імені України, керуючись принципом верховенства права, підкоряючись лише закону, чесно і сумлінно здійснювати повноваження та виконувати обов'язки судді, дотримуватися етичних принципів і правил поведінки судді, не вчиняти дій, що порочать звання судді або підривають авторитет правосуддя»³.

Цікаво, що складання суддею суду загальної юрисдикції присяги передбачено лише законом, і не передбачено чинною редакцією Конституції. Водночас, складання присяги передбачено Конституцією для новообраних народних депутатів України (ст. 79), новообраного Президента України (ст. 104) та суддів Конституційного Суду України (ст. 148). Із них для народних депутатів та Президента текст присяги визначено Конституцією (ч. 2 ст. 79, ч. 3 ст. 104)⁴. Текст присяги судді Конституційного Суду України визначено в ч. 1 ст. 17 Закону України «Про Конституційний Суд України»: «Я (ім'я та прізвище), вступаючи на посаду судді Конституційного Суду України, урочисто присягаю на вірність Україні, бути незалежним, чесним і сумлінним при виконанні високих обов'язків судді Конституційного Суду України, забезпечувати верховенство Конституції України, захищати конституційний лад держави, утверджуючи права та свободи людини»⁵.

За результатами дослідження внутрішнього наповнення дефініції присяги та суміжних понять О. О.Старицька доводить, що вона не є тождною із такими термінами як клятва, обов'язок, зокрема службовий,

³ Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402-VIII [в:] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.

⁴ Конституція України від 28 червня 1996 року [в:] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.

⁵ Закон України «Про Конституційний Суд України» від 16 жовтня 1996 року № 422/96-ВР [в:] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/422/96-вр>.

внутрішній імператив та обітниця, оскільки, на відміну від них, не передбачає наявності релігійної складової. Вчена класифікує присяги на політичну, судову, правничу та лікарську. Аналізуючи тексти присяг, передбачені нормативними документами, дослідниця приходиться до висновку про те, що частина обраних на посади осіб присягають народу України (судді, поліцейські, прокурори, військовослужбовці, посадові особи органів місцевого самоврядування, державні службовці), а Президент та народні депутати – безпосередньо Україні. Інші розбіжності у текстах присяг, як зазначає вчена, зумовлені професійною сферою діяльності особи, адже в текстах присяги військовослужбовця можна віднайти слова щодо захисту держави; у суддів – здійснювати правосуддя; у державного службовця – служити народу; у поліцейського – поважати та охороняти права і свободи людини⁶.

Наведемо приклади особливостей професійних, зокрема судових, присяг в окремих інших державах.

Сьогодні у Великобританії судді, магістрати та члени трибуналу дають дві обітниці, коли вони складають присягу. Перша – це клятва на вірність правлячому монарху, а друга – посадова присяга; їх спільно називають судовою присягою⁷.

Згідно зі статтею VI Конституції США, федеральні посадові особи повинні прийняти присягу на вірність Конституції. Відповідне правило встановлено для посадовців законодавчої, виконавчої і судової влади. Текст присяги Конституція США встановлює лише для Президента в підрозділі 1, статті II⁸. Для інших посадовців США, зокрема для суддів, присяга неодноразово змінювалася, однак із 1884 р. використовується встановлений законом єдиний текст присяги: «Я, прізвище та ім'я, урочисто присягаю (або підтверджую), що буду підтримувати і захищати Конституцію США від усіх ворогів, іноземних та внутрішніх; що я буду виявляти справжню віру і вірність їй; що я беру на себе це зобов'язання вільно, без будь-яких свідомих застережень чи з метою ухилення; і що я буду добросовісно і сумлінно виконувати обов'язки посади, на яку я збираюся вступити. Тож допоможи мені, Боже»⁹.

⁶ Старицька О. О. Сучасні підходи до розуміння сутності акта присяги [в:] Journal «ScienceRise: Juridical Science», 2018. № 4(6). С. 25-28.

⁷ Traditions of the courts (2020), Courts and Tribunal Judiciary [in:] <https://www.judiciary.uk/about-the-judiciary/the-justice-system/court-traditions/>.

⁸ Constitution of the United States (1787). United States Senate [in:] https://www.senate.gov/civics/constitution_item/constitution.htm.

⁹ 5 U.S. Code § 3331. U.S. Code. Title 5 Oath of office § 3331. Legal Information Institute. Cornell Law School [in:] <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/5/3331>.

Водночас, для суддів Законом США встановлено інший текст присяги при вступі на посаду (посадової присяги)¹⁰. Тому судді Верховного Суду США при вступі на посаду складають присягу, що містить поєднання текстів двох присяг¹¹.

В Індії тексти присяги для суддів Верховного Суду та Вищих судів штатів встановлені Конституцією 1950 р. в розділі III. Згідно зі ст. 219 Конституції Індії 1950 р., кожна особа, призначена суддею Вищого суду, перед тим, як вступити на посаду, складає і підписує перед губернатором штату або особою, призначеною від його імені, присяги або підтвердження відповідно до встановленої форми¹².

Загалом, процедура складання присяги має символічну семантику – у значенні усталеної традиційної форми, яка виражає зобов'язання дотримання принципу верховенства права та високих професійних стандартів. В Україні суддя суду загальної юрисдикції, згідно зі ст. 57 Закону про судоустрій, складає присягу під час урочистої церемонії у присутності Президента України. До участі в церемонії, згідно з Законом, запрошуються Голова Верховного Суду, Голова Ради суддів України, Голова Вищої ради правосуддя та Голова Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. На відміну від Президента, участь у церемонії для таких запрошених осіб не є обов'язковою, однак вважається конституційною традицією.

Порядок складання присяги визначається указом Президента України. До 2011 р. діяв Порядок складання присяги суддею, вперше призначеним на посаду, затверджений Указом Президента України від 11 травня 1999 року №493/99¹³, який був замінений Порядком складання присяги судді особою, вперше призначеною на посаду професійного судді, затвердженим Указом Президента від 6 квітня 2011 р. №380/2011, який містив у собі, здебільшого, редакційні правки. Цим Порядком передбачено, що особа, вперше призначена на посаду професійного судді, складає присягу судді у присутності Президента України під час урочистої церемонії, що проводиться у приміщенні, де встановлено Державний Герб України

¹⁰ 28 U.S. Code § 453. U.S. Code. Title 28. Judiciary and Judicial Procedure § 453. Oaths of justices and judges [in:] <https://codes.findlaw.com/us/title-28-judiciary-and-judicial-procedure/28-usc-sect-453.html>.

¹¹ Oath of Office (2020). Supreme Court of the United States [in:] <https://www.supremecourt.gov/about/oath/oathsofoffice.aspx>.

¹² The Constitution of India (1950) [in:] https://www.india.gov.in/sites/upload_files/npi/files/coi_part_full.pdf.

¹³ Порядок складання присяги суддею, вперше призначеним на посаду, затверджений Указом Президента України від 11 травня 1999 року №493/99 [в:] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/493/99/ed20110416#Text>.

і Державний Прапор України. Урочиста церемонія складення присяги судді завершується виконанням Державного Гімну України.

Порядок, що діяв до 2011 р., неодноразово зазнавав змін у частині, що стосується переліку осіб, присутніх під час складання присяги. З урахуванням змін, унесених у 2003 р., передбачав, що в окремих випадках суддя складає присягу, за дорученням Президента України, у присутності голови обласної державної адміністрації, членів відповідної ради суддів, голови відповідного апеляційного суду, суддів суду, в який його призначено, та начальника територіального управління Державної судової адміністрації в урочистій обстановці у приміщенні, де встановлено Державний Герб України і Державний Прапор України. Тобто йшлося про можливість складання присяги не в присутності Президента, а в присутності інших осіб за його дорученням. Також передбачалося, що суддя може запросити на церемонію близьких родичів¹⁴.

Наявність або відсутність певних посадових осіб на церемонії складання суддею присяги може бути підставою для серйозного юридичного спору. Так, у 2007-2009 рр. мав місце юридичний конфлікт між суддею Конституційного Суду України Станік С. Р. та Президентом України Ющенком В. А. Главою держави було видано Указ від 1 травня 2007 р. № 370/2007, яким суддю було звільнено з посади¹⁵. Суддя оскаржила звільнення до суду, і суди, зокрема, Верховний Суд України, ухвалили рішення на її користь¹⁶. Указом від 2 квітня 2008 р. № 294/2008, на виконання постанови Верховного Суду, Президентом було поновлено на посаді суддю Станік С. Р.¹⁷. Наступного дня новим Указом Президента № 297/2008 від 03.04.2008 скасовано Указ попереднього Президента України Л.Кучми від 25 березня 2004 р. № 368 «Про призначення С. Станік суддею Конституційного Суду України» з мотивуванням: «у зв'язку з порушенням процедури вступу на посаду судді Конституційного Суду України»¹⁸.

Під час оскарження цього нового указу в суді, представник Президента (як відповідача) стверджував, що суддя (позивач) не склала присяги судді Конституційного Суду України в порядку і в термін,

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Указ Президента України від 1 травня 2007 року № 370/2007 «Про звільнення С. Станік з посади судді Конституційного Суду України» [в:] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/370/2007#Text>.

¹⁶ Постанова Окружного адміністративного суду України від 24 лютого 2009 року у справі № 5/573 [в:] <https://reyestr.court.gov.ua/Review/9626565#>.

¹⁷ Указ Президента України від 2 квітня 2008 року № 294/2008 «Питання С. Станік» [в:] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294/2008#Text>.

¹⁸ Указ Президента України від 3 квітня 2008 року №297 «Про скасування Указ Президента України від 25 березня 2004 року № 368» [в:] <https://www.president.gov.ua/documents/2972008-7308>.

визначений частиною третьою статті 17 чинного на той час Закону України «Про Конституційний Суд України», оскільки на засіданні Верховної Ради України 22 квітня 2004 р. позивач здійснювала процедуру складення присяги судді Конституційного Суду України без участі Президента України. Відсутність Президента України Кучми Л. Д. на засіданні Верховної Ради України 22 квітня 2004 р. представник відповідача вважав загальновідомим фактом, тому за таких обставин акт про призначення Станік С. Р. на посаду судді Конституційного Суду України втратив свою чинність і підлягав скасуванню Президентом України. Розглядаючи цю справу в першій інстанції, Окружний адміністративний суд міста Києва наголосив, що частина третя статті 17 Закону України «Про Конституційний Суд України» містить церемоніальні умови щодо участі державних посадових осіб у проведенні відкритого засідання Верховної Ради України. Проте, чинним законодавством не передбачено наслідків, які настають у разі недотримання вищезазначеної норми.

Суд дійшов висновку про те, що участь запрошених посадових осіб у відкритому засіданні парламенту – Верховної Ради України – належить до організації діяльності Верховної Ради України, а отже, відсутність будь-кого із запрошених осіб не є підставою визнання процедури складення присяги суддею недійсною¹⁹.

Переглядаючи цю справу в апеляційному порядку і залишаючи рішення суду першої інстанції в силі, Київський апеляційний адміністративний суд звернув увагу на те, що встановлені відповідачем (Президентом) начебто порушення процедури вступу на посаду судді Конституційного Суду України були виявлені ним аж після сплину чотирьох років, до цього такої підстави для скасування Указу сторона відповідача не помічала. Водночас, як вказав апеляційний суд, жодною нормою законодавства не передбачено такої правової підстави як порушення процедури вступу на посаду, що могла б слугувати причиною скасування Указу Президента України про призначення судді на таку посаду²⁰.

Чинним на сьогодні Порядком передбачено, що присягу судді зачитує особа, вперше призначена на посаду професійного судді, а в разі складення присяги судді кількома особами, вперше призначеними на посаду професійного судді, – найстарша з них за віком особа, після чого вона (вони)

¹⁹ Постанова Окружного адміністративного суду України від 24 лютого 2009 року у справі № 5/573 [в:] <https://reyestr.court.gov.ua/Review/9626565#>.

²⁰ Постанова Київського апеляційного адміністративного суду від 24 червня 2009 року у справі № 5/573 (2а-13995/08) [в:] <https://reyestr.court.gov.ua/Review/4190019>.

підписує (підписують) текст присяги. Також Порядком передбачено, що після складання присяги судді Президент України або за його дорученням інша особа вручає судді посвідчення²¹.

Місце складання присяги законом не визначено, тож воно на практиці визначається Офісом (до цього – Адміністрацією) Президента України. Тривалий час судді складали присягу в приміщенні Адміністрації Президента²². Декілька урочистих церемоній складання присяги суддів мало місце в Залі Пленумів у будівлі Верховного Суду²³. Улітку 2020 р. в розпал пандемії COVID-19 новопризначені судді судів загальної юрисдикції складали присягу під відкритим небом у парку поруч із Маріїнським Палацом²⁴. 15 грудня 2020 р. призначені вперше до різних судів України судді складали присягу в Українському Домі, також із додержанням карантинних обмежень²⁵.

Щодо місця складання присяги, то воно саме по собі може мати символічне значення. Оскільки Україна – світська держава, тобто відділена від церкви, державні церемонії, як правило, не відбуваються в культових будівлях. Місце проведення церемонії складання присяги має враховувати цей фактор, адже суддя здійснює правосуддя іменем України, незалежно від належності чи неналежності до певних релігійних спільнот як самого судді, так і сторін судових справ чи їх представників. Водночас, карантинні обмеження показали, що вимоги до місця проведення такої церемонії можуть змінюватися, залежно від епідемічної ситуації та кількості учасників. Цікаво, що Верховний Суд також проводив збори суддів (з деяких питань, що мають вирішуватися зборами суддів, рішення мають прийматися шляхом таємного голосування, що, по суті, унеможлиблює дистанційне проведення таких зборів) у теплий період 2020 р., на відкритому повітрі, на подвір'ї будівлі Верховного Суду, з урахуванням карантинних обмежень²⁶. В юридичних ЗМІ України повідомлялося про прийняття Радою адвокатів України рішення

²¹ Порядок складання присяги судді особою, вперше призначеною на посаду професійного судді, затверджений Указом Президента України від 6 квітня 2011 року №380/2011 [в:] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/380/2011#Text>.

²² Відбулась церемонія складання присяги судьями (2015). Вища кваліфікаційна комісія суддів України [в:] <https://vkksu.gov.ua/ua/news/widbulas-cieriemonii-skladiennia-prisiagi-suddiami/>.

²³ Перерва на обіт [в:] Судовий вісник №4, 26 квітня 2019 р. [в:] <https://pravo.ua/articles/pererva-na-obit/>.

²⁴ Відбулась урочиста церемонія складання присяги судьями. Територіальне управління Державної судової адміністрації України у Тернопільській області, 29 липня 2020 року [в:] <https://te.court.gov.ua/tu20/pres-centr/news/975246/>.

²⁵ Президент під час складання присяги судьями: Місія суддів – бути вартовими об'єктивності, неупередженості, чесності. Президент України. Офіційне інтернет-представництво, 15 грудня 2020 року [в:] <https://www.president.gov.ua/news/prezident-pid-chas-skladannya-prisiagi-suddyami-misiya-suddi-65585>.

²⁶ Збори суддів КЦС ВС обрали представника суду до Великої Палати Верховного Суду. Верховний суд, 23 жовтня 2020 [в:] <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1012281/>.

щодо дозволу складання присяги адвоката України онлайн у виняткових випадках²⁷. Щодо зарубіжного досвіду, то Верховний Суд Флориди (США) в грудні 2020 р. проводив онлайн, у режимі відеоконференції, церемонію присяги нових адвокатів, що зазвичай відбувається в залі суду²⁸.

Тому вбачається, що проведення церемонії складання присяги судді в одному із судових органів, наприклад, у приміщенні Верховного Суду, зокрема, в Залі Пленумів, або (з урахуванням карантинних обмежень) на території Верховного Суду – може підкреслювати незалежність судової влади в цілому та кожного з суддів, які складають присягу, від інших гілок влади та від Президента – Глави держави.

Церемонія складання присяги судді відбувається, залежно від кількості присутніх та місця її проведення, з урахуванням офіційного протоколу та традицій. Під час урочистої церемонії складання суддями присяги, як правило, Президент України виступає з промовою. Також із промовою можуть виступати запрошені посадові особи (в разі їх присутності). Зачитується Указ або укази, чи список призначених суддів (якщо призначення здійснювалося кількома указами). Після цього один із суддів (наприклад, старший за віком) зачитує текст присяги, а всі присутні судді за ним повторюють). Після зачитування суддя підписує текст присяги, оригінал якого передається представнику Вищої кваліфікаційної комісії суддів, у якій зберігається в суддівському досьє.

Церемонія складання присяги судді, хоча і є інаугураційною церемонією, однак принципово відрізняється від церемоній складання присяги народними депутатами України та Президентом України. Новообраний Президент України та народні депутати України складають присягу навіть у випадках, якщо вони це вже робили раніше.

Досліджуючи інаугурацію Президента як конституційний інститут, О. В. Батанов характеризує її як офіційну й урочисту церемонію вступу на посаду посадової особи, насамперед глави держави, яка покликана підкреслити важливість і відповідальність вказаної посади; церемонія складання присяги, що містить клятву сумлінно виконувати обов'язки, символізує спадковість влади; це вид конституційної традиції, політико-правовий символ і ритуал; це конституційний юридичний факт, із настанням

²⁷ Присяга адвоката можно будет принимать онлайн. Судебно-юридическая газета, 06.07.2021 [в:] <https://sud.ua/ru/news/publication/207055-prisyagu-advokata-mozhno-budet-prinyat-onlayn>.

²⁸ Virtual Induction Ceremony for New Attorneys. Florida Supreme Court, 3 December 2020 [in:] <https://www.floridasupremecourt.org/News-Media/Court-News/Virtual-Induction-Ceremony-for-New-Attorneys>.

якого президент вважається таким, що вступив на свій пост²⁹. Аналізуючи інавгураційні виступи президентів, Л. І. Стрій пише, що вони мають виражений ритуальний характер та виконують етикетну й сакральну функції³⁰.

Згідно з ч. 1 ст. 104 Конституції України, новообраний Президент України вступає на пост із моменту складення присяги народом на урочистому засіданні Верховної Ради України. Водночас, згідно з ч. 1 ст. 108 Конституції, Президент України виконує свої повноваження до вступу на пост новообраного Президента України. Тобто процедура складання присяги є не лише моментом вступу на посаду Президента, але і моментом припинення повноважень попереднього Президента.

На сьогодні єдиний Президент України, який обирався на другий строк поспіль, – це Леонід Кучма, який складав присягу 19 липня 1994 р. і повторно 30 листопада 1999 р. Тобто, хоча це була та сама особа, повноваження якої не припинялися, складання присяги все ж відбувалося. Можливо, це було тому, що під час першого президентства Леоніда Кучми було прийнято нову Конституцію України і відповідна церемонія і текст присяги були визначені нею.

Більш часто на практиці відбувались і відбуваються складання присяги народними депутатами України, що є посадовими особами колегіального органу – парламенту. Навіть у випадках, коли народний депутат був членом парламенту минулого скликання, він все одно складає присягу.

Повторна присяга в разі переобрання, наприклад, також існує в Сенаті США, де присягу складають як сенатори-новачки, так і переобрані сенатори³¹. Процедура присяги вважається доволі символічною і супроводжується низкою символічних ритуалів (наприклад, один із сенаторів супроводжує новообраного сенатора до проходу в залі, де він складатиме присягу на спеціальному засіданні Сенату). Причому, з огляду на заборону фотографування в залі Сенату, проводилася реконструкція церемонії присяги – спеціально для фотографування³². Також процедура присяги може зазнавати певних змін, скажімо, повторюватися, в разі відсутності певних депутатів на першому засіданні, або для приведення до присяги відсутніх депутатів

²⁹ Батанов О. В. Інавгурація Президента як інститут конституційного права: аксіологічні та онтологічні засади [в:] Часопис Київського університету права. 2011, № 4. С. 114-119.

³⁰ Стрій Л. І. Рамкові елементи привітання й прощання в інавгураційній промові [в:] Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна», 2014, Випуск 48. С. 242-244.

³¹ Oath of Office, U.S.Senate (2021). United States Senate [in:] https://www.senate.gov/artandhistory/history/common/briefing/Oath_Office.htm.

³² Ibid.

можуть залучатися судді, може передбачатися колективне або індивідуальне складання присяги, та обов'язок підписати текст присяги³³.

Так само і щодо присяги, що складається в Україні депутатами місцевих рад, сільськими, селищними, міськими головами. Віталій Кличко, обраний на позачергових виборах Київським міським головою – мером Української столиці міста Києва, вперше складав присягу 5 червня 2014 р.³⁴ Проте вже восени 2015 р. відбулися чергові місцеві вибори, на яких Віталій Кличко був знову обраний мером Києва, і вдруге складав присягу 1 грудня 2015 р. на засіданні першої сесії Київради VIII скликання³⁵. Після обрання на наступних чергових виборах у 2020 р. Віталій Кличко знову складав присягу в 2020 р.³⁶.

Водночас, дещо інша ситуація склалася щодо присяги Харківського міського голови, обраного на чергових виборах восени 2020 р. З причин перебування на лікуванні, він не зміг скласти присягу на сесії новообраної міської ради 9 грудня 2020 р. Інформуючи про результати виборів міського голови на сесії новообраної ради, голова міської територіальної виборчої комісії заявила, що новообраний голова не має знову складати присягу, оскільки присягу складає тільки особа, яку вперше було обрано на посаду сільського, селищного, міського голови; водночас, Г. А. Кернес обраний міським головою не вперше, і вже складав присягу 24 листопада 2010 р., що підтверджується записом у трудовій книжці, а тому відповідна особа набула статусу міського голови³⁷.

На відміну від президентів, народних депутатів України, депутатів місцевих рад, а також сільських, селищних, міських голів, судді судів загальної юрисдикції складають присягу лише один раз. Якщо, приміром, суддя працює суддею одного суду, згодом призначається на посаду судді до іншого суду, то він не складає присягу повторно. У пресі зазначалося, що низка професійних суддів, призначених до Верховного Суду в 2017 та 2019 рр., розпочали працювати суддями ще до 1991 р., за часів СРСР,

³³ Oath of Office, U.S. House of Representatives (2021). History, Art & Archives. United States House of Representatives [in:] <https://history.house.gov/Institution/Origins-Development/Oath-of-Office/>.

³⁴ Віталій Кличко склав присягу мера Києва і пообіцяв зміни. BBC News Україна, 5 червня 2014 року [в:] https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2014/06/140605_klychko_kyiv_hk.

³⁵ Кличко склав присягу мера. День, 5 грудня 2015 року [в:] <https://day.kyiv.ua/uk/news/011215-klychko-sklav-prisyagu-mera>.

³⁶ Віталій Кличко склав присягу Київського міського голови та запропонував створити «велику коаліцію» всіх політичних сил, представлених у Київраді [в:] <https://kyivcity.gov.ua/news/vitaliy-klichko-sklav-prisyagu-kivskogo-miskogo-golovi-ta-zaproponuvav-stvoriti-veliku-koalitsiyu-vsikh-politichnikh-sil-predstavlenikh-u-kiivradi/>.

³⁷ Кернес не має складати нову присягу – голова міськвиборчкому. Interfax Ukraine, 9 грудня 2020 року [в:] <https://ua.interfax.com.ua/news/political/708660.html>.

коли складання присяги Українському народу не було передбачено законодавством³⁸.

Загалом, традиції щодо складання присяги лише суддею, призначеним уперше, існували ще до здобуття Україною незалежності. Так, статтею 11 Закону СРСР «Про статус суддів в СРСР» від 4 серпня 1989 р. № 328-I було передбачено, що саме вперше обрані судді й народні засідателі (аналог нинішніх присяжних) приносять присягу³⁹. Указом Президії Верховної Ради Української РСР «Про присягу суддів і народних засідателів судів Української РСР» від 15 грудня 1989 р. № 8527-XI було затверджено текст присяги суддів і народних засідателів та передбачено, що присяга приноситься в урочистій обстановці в присутності суддів відповідного суду та певного депутата (залежно від рівня суду), в індивідуальному порядку шляхом виголошення тексту присяги кожним із суддів і народних засідателів⁴⁰.

Складання присяги суддею, в аспекті її одноразовості, є подібним до присяги державного службовця – адже після того, як державний службовець призначений на посаду вперше, згідно зі ст. 38 Закону України «Про державну службу», він складає присягу⁴¹. Потім, при призначенні (переведенні) на інші посади, державний службовець по-новому присягу не складає.

Водночас, в інших країнах може передбачатися складання присяги суддею вдруге, наприклад, при призначенні працюючого судді на адміністративну посаду, як це має місце, скажімо, в Індії та в Австралії⁴².

Отже, незважаючи на те, що судді всіх судів загальної юрисдикції в Україні складають присягу в присутності Президента України та із запрошенням Голови Верховного Суду, Голови Ради суддів України, Голови Вищої ради правосуддя та Голови Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, тобто ця церемонія здійснюється в присутності вищих посадових осіб держави, за одноразовістю ця процедура є подібною до присяги державного службовця, складання якої здійснюється особами, вперше призначеними на посаду державної служби, але в значно менш офіційній та урочистій обстановці.

³⁸ Низка суддів-фіналістів конкурсу до нового Верховного суду працюють без присяги – «Схеми». Радіо «Свобода», 19 травня 2017 р. [в:] <https://www.radiosvoboda.org/a/news/28497346.html>.

³⁹ Закон СРСР «Про статус суддів в СРСР» від 4 серпня 1989 р. № 328-I [в:] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0328400-89#Text>.

⁴⁰ Указ Президії Верховної Ради Української РСР «Про присягу суддів і народних засідателів судів Української РСР» від 15 грудня 1989 року № 8527-XI [в:] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8527-11#Text>.

⁴¹ Закон України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року № 889-VIII [в:] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>.

⁴² Governor administers oath of office to Chief Justice Sanjib Banerjee. The Hindu, 05 January 2021 [in:] <https://www.thehindu.com/news/cities/chennai/governor-administers-oath-of-office-to-chief-justice-sanjib-banerjee/article33497136.ece>.

Порівнюючи процедуру складання присяги судді зі складанням присяги Президентом України, народними депутатами України, зазначимо також, що для останніх Конституція не передбачає обов'язкового запрошення або присутності інших посадових осіб, окрім самих депутатів. На відміну від цієї церемонії, церемонія складання присяги судді вимагає присутності Президента України. Щодо самого Президента, то Конституція також містить норму стосовно церемоніальної вимоги присутності на ній особливої посадової особи судової влади. Так, згідно з ч. 2 ст. 104 Конституції, приведення Президента України до присяги здійснює Голова Конституційного Суду України.

Подібні правила щодо присутності відповідної посадової особи при складанні присяги закріплюють своєрідні історичні ритуали посвячення. Визначені особи, в присутності яких відбувається складання присяги, в цих випадках, символізують український народ, якому приноситься присяга.

Порівнюючи процедуру присяги судді суду загальної юрисдикції із присягою судді Конституційного Суду, зазначимо, що згідно зі ст. 17 Закону України «Про Конституційний Суд України», урочиста церемонія складання суддею Конституційного Суду присяги на спеціальному пленарному засіданні відбувається в Залі засідань Суду. Зазначене засідання скликається головою Суду або особою, що виконує його обов'язки. Запрошення або присутність інших посадових осіб, окрім суддів Конституційного Суду України, таким чином, на церемонії складання присяги суддею цього Суду – не передбачається. Водночас, відповідне складання присяги також визначено законодавцем як урочиста церемонія.

Урочистість церемонії складання присяги судді суду загальної юрисдикції та присутність Президента України та запрошення вищих посадових осіб Верховного Суду та органів суддівського врядування символізує наділення новопризначеного судді державною владою. З моменту складання присяги суддя набуває повноважень.

Хоча не всі судді здійснюють правосуддя саме з моменту складання присяги. Для того, щоби суддя міг здійснювати правосуддя, необхідно, аби відбулися три події: видання Президентом України указу про його призначення на посаду, складання присяги та зарахування його до штату відповідного суду (до якого він призначений указом). Тож на практиці трапляються випадки, коли судді були призначені на посаду до певного суду указом Президента України вперше, однак ще не склали присягу. Вони можуть бути зараховані до штату відповідного суду (після видання Указу) й очікувати

церемонії складання присяги, перебуваючи на посаді судді, або продовжувати працювати на іншій роботі й очікувати присяги там. У такому випадку суддя може бути зарахований на посаду до відповідного суду й уже після церемонії складання присяги. Відповідні ситуації іноді викликають юридичні спори⁴³. У разі ж коли суддя вже раніше складав присягу, з моменту видання указу про призначення на посаду (наприклад, до іншого суду або в цьому ж суді, але безстроково (до 2016 р. судді призначались на посаду вперше на 5 років), то він є таким, що має повноваження судді. Якщо такий суддя перебуває на посаді судді у відповідному суді, він одразу може приступити до здійснення правосуддя. На практиці це відбувається тоді, коли суд отримує засвідчену копію указу Президента про призначення на посаду.

Проте, оскільки йдеться саме про урочисту церемонію складання присяги, що відбувається саме в присутності глави держави, то через його напружений графік, часом, від моменту видання указу до присяги може пройти декілька місяців. Адже має зібратися певна кількість призначених суддів, щоби присягу складав не один суддя, а більша їх кількість. Так, Рада суддів України в листопаді 2021 р. зверталась до Президента України з відкритим зверненням щодо призначення суддів, в якому вказувала на низку нагальних проблем у судовій системі, зокрема наголошувалося на необхідності проведення церемонії складання присяги новопризначеними 51 суддею. При цьому зазначалося, що востаннє церемонія присяги суддів проходила в грудні 2020 р.⁴⁴

Іноді Президент практикував урочисте підписання указів безпосередньо під час урочистої церемонії складання присяги. Тоді деякий час відповідні особи перебували в статусі переможців конкурсу до відповідного суду, рекомендованих Вищою радою правосуддя до призначення, однак ще не призначених указом Президента. В таких випадках підписання указу про призначення суддів також відбувається публічно й урочисто. Як уже зазначалося, може також зачитуватися текст відповідного указу, щойно підписаного главою держави.

Так, наприклад, на церемонії складання присяги суддів Вищого антикорупційного суду 11 квітня 2019 р., окрім суддів, що склали присягу вперше (з числа колишніх науковців та адвокатів), були присутні

⁴³ Літечко М. (2019). ВРП з'ясувала, коли суддя набуває повноважень — після присяги чи після зарахування в штат [в:] https://zib.com.ua/ua/139135-vrp_zyasuvala_koli_suddya_nabuvae_povnovazhen_pislya_prisya.html.

⁴⁴ Рада суддів України затвердила відкрите звернення до Президента України щодо призначення суддів. Рада суддів України, 18.11.2021 [в:] <http://rsu.gov.ua/ua/news/rada-suddiv-ukraini-zatverdila-vidkrite-zvernenna-do-prezidenta-ukraini-sodo-priznacenna-suddiv>.

й судді, які раніше працювали суддями в інших судах (ці судді присягу не складали). Присутність їх на церемонії пояснюється тим, що відповідні укази Президента України про призначення суддів від цієї ж дати були також урочисто зачитані під час церемонії складання присяги⁴⁵. Церемонія була проведена в приміщенні Верховного Суду в Кловському палаці за участі Президента України, Прем'єр-міністра України, Голови Верховної Ради України, Голови Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Голови Вищої ради правосуддя, Голови Верховного Суду, Голови Ради суддів України, представників національних та міжнародних органів та установ, журналістів⁴⁶. Про символічні особливості Кловського палацу як палацу правосуддя ми писали в одній із наукових статей⁴⁷.

Присяга має не тільки символічне і навігаційне значення (що апелює передусім до сумління, відповідальності людини та усвідомлення відповідальності перед цілим суспільством), але й цілком утилітарне значення як елемент потенційної юридичної відповідальності. Йдеться про те, що порушення суддею присяги до 2016 р. було передбачено Конституцією України як одна із підстав для звільнення судді з посади.

Європейський Суд з прав людини в п. 79, 173-174 рішення у справі Олександр Волков проти України, посилаючись на рішення Венеційської комісії, вказав на те, що до 15 травня 2010 р. матеріальне право не містило будь-якого опису «порушення присяги»; основа для тлумачення меж зазначеного порушення була взята з тексту присяги судді, що надавав широкі можливості тлумачення такого правопорушення як «порушення присяги». Конкретизація поняття «порушення присяги» у новому законодавстві також залишає дисциплінарному органу широку свободу розсуду з цього питання. У п. 181, 185 зазначеного рішення Європейський Суд вказав, що необхідні процедурні гарантії, які б могли запобігти свавільному застосуванню відповідного матеріального законодавства, не були запроваджені; національне законодавство не передбачало будь-яких обмежень строків ініціювання та здійснення провадження щодо судді за «порушення присяги»; можна навіть припустити, що будь-яка провина судді, яка мала місце у будь-який момент протягом його професійної кар'єри, за бажанням, могла бути розтлумачена дисциплінарним органом як достатня фактична підстава для обвинувачення

⁴⁵ Перерва на обіт [в:] Судовий вісник №4, 26 квітня 2019 р. [в:] <https://pravo.ua/articles/pererwa-na-obit/>.

⁴⁶ Відбулися урочисті заходи щодо призначення на посади суддів Вищого антикорупційного суду. Вища кваліфікаційна комісія суддів України, 11 квітня 2019 року [в:] <https://vkksu.gov.ua/ua/news/widbulisia-urochisti-zachodi-shtchodo-priznatchiennia-na-posadi-suddiw-wishtchogo-antikorupciynogo-sudu/>.

⁴⁷ Кравчук О., Остащук І. Будівля суду чи палац правосуддя? (Погляд із позицій судового символізму) [в:] Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право: зб. наук. праць, 2021, № 1 (49). С. 109-120.

у вчиненні такого дисциплінарного правопорушення, як «порушення присяги», та призвести до звільнення його з посади. Європейським Судом зроблено висновок про те, що чинне національне законодавство не відповідало вимогам передбачуваності та належного захисту від свавілля⁴⁸.

Зазначене рішення Європейського суду було враховано, й після судової реформи 2016 р. в Конституції України відсутня така підстава для звільнення як порушення суддею присяги. Натомість передбачена така більш конкретна підстава для звільнення – вчинення істотного дисциплінарного проступку, грубе чи систематичне нехтування обов'язками, що є несумісним зі статусом судді або виявило його невідповідність займаній посаді.

Незважаючи на такі зміни на конституційному рівні, закон установлює обов'язок судді дотримуватися присяги, і складання суддею присяги залишається важливим ритуалом наділення особи судовою владою, а сама присяга є, або принаймні має бути, для кожного судді дороговказом у його професійній суддівській діяльності⁴⁹.

У судовій та пов'язаній із нею професійній діяльності присяга – церемонія, що доволі широко застосовується при набутті відповідного професійного статусу судового юриста (адвоката або прокурора) та при наданні показань відповідними особами в судовому процесі.

З історії Франції епохи середніх віків та Нового часу відомо, що для того, аби стати адвокатом, окрім юридичної освіти (і переважно це були духовні особи), ще й треба було скласти присягу, яку щорічно повторювали⁵⁰. У часи французької монархії адвокати належали до привілейованого класу, що, зокрема, було усталено і в державному церемоніалі: вони становили частину т. зв. «парламентського корпусу», на всіх офіційних урочистостях парламенту займали своє почесне місце одразу після суддів⁵¹. Французькі монархи цінували адвокатів також і через те, що вони неодноразово допомагали давати фахову та конкретну відповідь на спроби папства втручатися в державні справи. «Старша дочка Церкви» (Франція) постійно чітко розрізняла світське й духовне, що, зрештою, вилилося в наслідки Французької революції, на сьогодні також ця країна дуже послідовно відстоює відокремленість держави від релігії, що зафіксовано й у законодавстві.

⁴⁸ Рішення Європейського Суду з прав людини від 9 січня 2013 року у справі “Олександр Волков проти України”, заява № 21722/11 [в:] https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_947#Text.

⁴⁹ Кравчук О., Остащук І. Присяга судді – посадова присяга та судовий символ [в:] Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право: зб. наук. праць, 2020, Випуск 4 (48). С. 85-92.

⁵⁰ Васильковський Е. В. Организация адвокатуры. Часть I. Очеркь всеобщей истории адвокатуры. Санкт-Петербург: Издание юридического книжного магазина Н. К. Мартынова, 1893. С. 86.

⁵¹ Ibid. С. 97.

Згідно з ч. 1 ст. 6 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», адвокатом може бути фізична особа, яка має повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою, має стаж роботи в галузі права не менше двох років, склала кваліфікаційний іспит, пройшла стажування (крім випадків, встановлених цим Законом), склала присягу адвоката України та отримала свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю. Відповідно до ст. 11 згаданого Закону, особа, стосовно якої радою адвокатів регіону прийнято рішення про видачу свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, не пізніше 30 днів із дня прийняття цього рішення складає перед радою адвокатів регіону присягу адвоката України. Текст присяги адвоката України підписується адвокатом і зберігається радою адвокатів регіону, а її копія надається адвокату. Текст присяги адвоката також визначено статтею 11 цього Закону: «Я, (ім'я та прізвище), урочисто присягаю у своїй адвокатській діяльності дотримуватися принципів верховенства права, законності, незалежності та конфіденційності, правил адвокатської етики, чесно і сумлінно забезпечувати право на захист та надавати правову допомогу відповідно до Конституції України і законів України, з високою відповідальністю виконувати покладені на мене обов'язки, бути вірним присязі». Згідно з ч. 2 ст. 32, ст. 34 названого Закону, порушення присяги адвоката України є однією з виключних підстав для накладення на адвоката дисциплінарного стягнення у вигляді позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю⁵².

Попередній Закон, що визначав статус адвокатів, – Закон України «Про адвокатуру» 1992 р. – також передбачав обов'язкове складання присяги адвокатом і визначав текст присяги, який суттєво відрізнявся від чинного⁵³.

В інших країнах адвокати також складають присягу перед початком своєї професійної діяльності. У Федеральному Положенні про адвокатуру Німеччини щодо складання присяги відзначено так: «(1) Претендент складає перед палатою адвокатів присягу такого змісту: “Клянусь перед Богом, Всемогутнім та Всевидячим, захищати конституційний лад та добросовісно виконувати обов'язки адвоката, в цьому допоможі мені, Боже”. (2) Присяга може складатися і без релігійної клятви. (3) Якщо закон дозволяє членові релігійної общини замість присяги використовувати іншу форму клятви, то член даної релігійної общини може вимовити текст такої клятви.

⁵² Закон України “Про адвокатуру та адвокатську діяльність” від 5 липня 2012 року № 5076-VI [в:] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>.

⁵³ Закон України “Про адвокатуру” від 19 грудня 1992 року № 2887-XII [в:] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2887-12#Text>.

(4) Той, хто у зв'язку із релігійними або моральними переконаннями не хоче скласти присягу, повинен надати обіцянку такого змісту: “Обіцяю захищати конституційний лад та добросовісно виконувати обов’язки адвоката”»⁵⁴. Як бачимо, за бажанням, адвокат, якщо він ідентифікує себе віруючим, може використати в присязі релігійні формулювання, що підсилять вагомість цієї процедури. Можливість застосування різних формул присяги, для віруючих (зокрема різних конфесій) і невіруючих, або заміну присяги ствердженням (обіцянкою) є загальною тенденцією законодавства про присяги в світі, про це нижче йтиметься більш детально.

Аналогічним до підходів, що діють в адвокатурі, чинний Закон України «Про прокуратуру» передбачає в ст. 36, що особа, призначена на посаду прокурора, набуває повноважень прокурора після складення Присяги прокурора. Текст Присяги підписується прокурором і зберігається в його особовій справі. Закон також визначає текст присяги: «Я, (прізвище, ім’я, по батькові), вступаючи на службу в прокуратуру, присвячую свою діяльність служінню Українському народові і Україні та урочисто присягаю: неухильно додержуватися Конституції та законів України; сумлінним виконанням своїх службових обов’язків сприяти утвердженню верховенства права, законності та правопорядку; захищати права і свободи людини і громадянина, інтереси суспільства і держави; постійно вдосконалювати свою професійну майстерність, бути принциповим, чесно, сумлінно і неупереджено виконувати свої обов’язки, з гідністю нести високе звання прокурора»⁵⁵.

Відповідно до Порядку складення Присяги прокурора, затвердженого наказом Генерального прокурора від 16.06.2020 № 280, складення Присяги прокурора проводиться в офіційній обстановці за участю керівника прокуратури, до якої призначено працівника, або уповноваженої ним особи та у присутності прокурорів прокуратури (структурного підрозділу), на посаду в якій (якому) його призначено, шляхом зачитування та підписання тексту Присяги. У разі коли Присягу складає декілька прокурорів, текст Присяги може зачитати один із них, старший за віком, після чого всі прокурори, які склали Присягу, ставлять свої підписи під текстом Присяги⁵⁶.

⁵⁴ Федеральне положення про адвокатуру від 1 серпня 1959 року у редакції із виправленнями, опубліковане у Частині III Федерального вісника законів, реєстраційний номер 303-8 із змінами, внесеними статтею 7 Закону від 10 жовтня 2013 року (Федеральний вісник законів, ч. 1, стор. 3786) [в:] <https://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/pologennya/bundesrechtsanwaltsordnung-ukr.pdf>.

⁵⁵ Закон України “Про прокуратуру” від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII [в:] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>.

⁵⁶ Кравчук О., Остащук І. Судові присяги як складник судової символіки [в:] Юридичний вісник, 2021, № 1, С. 7-19.

У сфері складання посадових присяг судовими юристами, як уже зазначалося, можуть виникати юридичні спори, а перебування під дією однієї з посадових присяг судового юриста може стати перешкодою для прийняття іншої присяги та доступу до іншої професії. Так, Велика Палата Верховного Суду розглядала касаційну скаргу у справі за позовом двох позивачів до Ради адвокатів Київської області, Ради адвокатів України. Позивачі були працівниками органів прокуратури, які виявили бажання отримати свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю та пройшли для цього відповідні, передбачені Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», процедури. Однак радами адвокатів фактично відмовлено зазначеним прокурорам у видачі свідоцтв про право на заняття адвокатською діяльністю, з огляду на те, що позивачі продовжили працювати в органах прокуратури. Ради адвокатів вважали, що робота позивачів в органах прокуратури є несумісною з діяльністю адвоката. Велика Палата Верховного Суду, вирішуючи спір, звернула увагу, що у випадку отримання особою, яка є прокурором, свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю та складення присяги адвоката, така особа одночасно опиняється під дією двох присяг – прокурора та адвоката. Аналізуючи тексти Присяги прокурора та Присяги адвоката, Велика Палата дійшла висновку, що одночасне перебування під дією двох присяг є неможливим, оскільки їхні тексти суперечать один одному та прямо порушують як незалежність прокурора, так і принципи здійснення адвокатської діяльності – незалежність та конфіденційність⁵⁷.

Вирішуючи аналогічний спір щодо судді, якому відмовлено у видачі свідоцтва про право зайняття адвокатською діяльністю, Велика Палата Верховного Суду також зазначила, що хоч закони прямо не забороняють суддям отримувати свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю, але зміст поняття адвокат, суб'єкт адвокатської діяльності, а також механізм отримання такого свідоцтва свідчать про те, що процес набуття статусу адвоката, як і сама адвокатська діяльність, є несумісними зі статусом судді. Велика Палата звернула увагу на те, що у випадку складення присяги адвоката та отримання особою, яка є суддею, свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, така особа одночасно буде перебувати під дією двох присяг – судді та адвоката⁵⁸.

⁵⁷ Постанова Великої Палати Верховного Суду від 14 квітня 2021 року у справі № 826/9606/17 [в:] <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96933508#>.

⁵⁸ Постанова Великої Палати Верховного Суду від 10 лютого 2021 року у справі № 822/1309/17 [в:] <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95439673?fbclid=IwAR2T3kSjZjaoksu9JrcIWEKgOvdgAjhUSTbIZOWY6MxvQ1iv8Qpxau8b2eI>.

Варто сказати, що роль і значення присяг у процедурі допуску до різних сфер юридичної професії в різних країнах різняться, що пояснюється різними конкретно-історичними умовами, належністю до тієї чи іншої правової сім'ї.

Так, наприклад, у США присяга допуску до юридичної професії (oath of admission to the bar або attorney's oath) складається кожним юристом після закінчення юридичного факультету чи навчального закладу й, по суті, надає статус адвоката (можливість практикувати право)⁵⁹. Отже, судді й прокурори також є під дією такої присяги, й, фактично, є адвокатами. Водночас, приступаючи до виконання повноважень судді чи прокурора, відповідна особа складає посадову присягу (oath of office). Таким чином, особа може перебувати під дією двох присяг. Щоправда, і в Україні, якщо адвокат складе присягу судді чи прокурора, будучи призначеним на відповідні посади, або йде на державну службу, він призупиняє дію свого права на зайняття адвокатською діяльністю. В разі повернення до адвокатської діяльності, він повторно присягу адвоката не складає.

Висновки. До сьогоднішнього дня присяга судових юристів (суддів, прокурорів, адвокатів) належить до обов'язкових елементів початку здійснення судочинства та постає як помітний своїм церемоніальним характером акт (зокрема суддівські присяги в присутності вищих осіб держави, присяги адвокатів і прокурорів в урочистій обстановці), що публічно засвідчує готовність особи до виконання доручених їй важливих обов'язків⁶⁰.

Складання посадової присяги судового юриста символізує укладення своєрідного «договору» між цим юристом і суспільством щодо чесного і добросовісного виконання ним обов'язків, відповідно, судді, адвоката, прокурора – зокрема, задля забезпечення верховенства права, здійснення справедливості, захисту прав і свобод людини й громадянина.

Відзначимо, що якби особа мала намір не дотримуватись установлених норм моралі і права, вчиняти нечесно й недобросовісно, то присяга сама по собі не могла би «втримати» її від цього. Отож, церемонія складання присяги має, насамперед, символічне значення. Присяга кожної з професій судових юристів символізує, що серед них є (або повинні бути)

⁵⁹ Attorney's Oath. The State Bar of California [in:] <http://www.calbar.ca.gov/Admissions/Examinations/California-Bar-Examination/Attorneys-Oath>. Admissions Ceremony & Oath of Admission. Colorado Supreme Court, Office of Attorney Regulation Counsel [in:] <https://coloradosupremecourt.com/Current%20Lawyers/NewlyAdmitted.asp>.

⁶⁰ Кравчук О., Остащук І. Філософія та генеза судової і посадової присяги [в:] Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право, 2020, Випуск 3 (47). С. 70-79.

лише професіонали, які здійснюють свою професійну діяльність належним чином, у правові способи, чесно й добросовісно.

Закони України передбачають для всіх судових юристів – судді, адвоката, прокурора – для набуття відповідного професійного статусу проходження визначеної обов’язкової церемонії складання присяги, встановлюють обов’язки додержання такої присяги. Присяга судового юриста має, таким чином, символічне значення, що визначає роль відповідної особи в професійній діяльності, зокрема в судовому процесі. Присяга символізує приналежність особи до відповідної професії судового юриста.

Присяга судді є посадовою присягою, символізуючи, як і всі інші посадові присяги, належне врядування, і водночас є судовим символом (складовою судової символіки), покликаним символізувати верховенство права і справедливість суду (в усіх її проявах).

Зміст і символічність присяги визначають, або, принаймні, повинні визначати вимоги до професійної етики відповідних судових юристів та рівень вимогливості певних органів, що контролюють додержання судовими юристами етичних стандартів й інших професійних вимог. Вирішуючи питання про те, чи допустив відповідний судовий юрист дисциплінарне правопорушення, дисциплінарний орган ураховує (або може враховувати), чи діяв у відповідній ситуації такий юрист на виконання, додержання присяги чи всупереч із нею.

Урочистість церемонії складання присяги судді суду загальної юрисдикції та присутність Президента України та запрошення вищих посадових осіб Верховного Суду та органів суддівського врядування символізує наділення новопризначеного судді державною владою. З моменту складання присяги суддя набуває повноважень.

Церемонію складання присяги суддів доцільно проводити в одному із судових органів, наприклад, у приміщенні або на території Верховного Суду, що може підкреслювати незалежність судової влади. Присяги адвокатів і прокурорів також доцільно проводити в приміщеннях судових установ для того, щоб підкреслити відданість всіх професій судових юристів (судді, адвоката, прокурора) спільним соціальним завданням – забезпеченню верховенства права, справедливості, захисту прав людини. У ситуації пандемії COVID-19 доводилося проводити церемонію складання присяг судових юристів під відкритим небом (скажімо, влітку 2020 р. у Києві в парку біля Маріїнського палацу складалася присяга новопризначених суддів) або віртуально, в онлайн-режимі (про що свідчить зарубіжний досвід).

Бібліографія

1. Батанов О. В. *Інавгурація Президента як інститут конституційного права: аксіологічні та онтологічні засади* [в:] Часопис Київського університету права. 2011, № 4. С. 114-119.
2. Васьковський Е. В. *Организация адвокатуры. Часть I. Очеркъ всеобщей истории адвокатуры*. Санкт-Петербург: Издание юридического книжного магазина Н. К. Мартынова, 1893. 396 с.
3. Кравчук О., Остащук І. *Будівля суду чи палац правосуддя? (Погляд із позицій судового символізму)* [в:] Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право: зб. наук. праць, 2021, № 1 (49). С. 109-120.
4. Кравчук О., Остащук І. *Присяга судді – посадова присяга та судовий символ* [в:] Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право: зб. наук. праць, 2020, Випуск 4 (48). С. 85-92.
5. Кравчук О., Остащук І. *Судові присяги як складник судової символіки* [в:] Юридичний вісник, 2021, № 1. С. 7-19.
6. Кравчук О., Остащук І. *Філософія та тенеза судової і посадової присяги* [в:] Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право, 2020, Випуск 3 (47). С. 70-79.
7. Старицька О. О. *Сучасні підходи до розуміння сутності акта присяги* [в:] Journal «ScienceRise: Juridical Science», 2018. № 4 (6). С. 25-28.
8. Стрій Л. І. *Рамкові елементи привітання й прощання в інавгураційній промові* [в:] Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна», 2014, Випуск 48. С. 242-244.

Інтернет-джерела

1. *Відбулась урочиста церемонія складання присяги суддями. Територіальне управління Державної судової адміністрації України у Тернопільській області, 29 липня 2020 року* [в:] <https://te.court.gov.ua/tu20/pres-centr/news/975246/> – час доступу: 07.11.2021.
2. *Відбулась церемонія складення присяги суддями (2015). Вища кваліфікаційна комісія суддів України* [в:] <https://vkksu.gov.ua/ua/news/widbulas-cieriemoniia-skladiennia-prisiagi-suddiami/> – час доступу: 07.11.2021.
3. *Відбулися урочисті заходи щодо призначення на посади суддів Вищого антикорупційного суду. Вища кваліфікаційна комісія суддів України, 11 квітня 2019 року* [в:] <https://vkksu.gov.ua/ua/news/widbulisia-urotchisti-zachodi-shtchodopriznatchiennia-na-posadi-suddiw-wishtchogo-antikorupciijnogo-sudu/> – час доступу: 07.11.2021.
4. *Віталій Кличко склав присягу Київського міського голови та запропонував створити «велику коаліцію» всіх політичних сил, представлених у Київраді* [в:] https://kyivcity.gov.ua/news/vitaliy_klichko_sklav_prisyagu_kivskogo_miskogo_golovi_ta_zaproponuvav_stvoriti_veliku_koalitsiyu_vsikh_politichnikh_sil_predstavlenikh_u_kivradi/ – час доступу: 07.11.2021.
5. *Віталій Кличко склав присягу мера Києва і пообіцяв зміни. BBC News Україна, 5 червня 2014 року* [в:] https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2014/06/140605_klychko_kyiv_hk – час доступу: 07.11.2021.

6. Закон СРСР “Про статус суддів в СРСР” від 4 серпня 1989 р. № 328-I [в:] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0328400-89#Text> – час доступу: 07.11.2021.
7. Закон України “Про адвокатуру” від 19 грудня 1992 року № 2887-XII [в:] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2887-12#Text> – час доступу: 07.11.2021.
8. Закон України “Про адвокатуру та адвокатську діяльність” від 5 липня 2012 року № 5076-VI [в:] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> – час доступу: 07.11.2021.
9. Закон України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року № 889-VIII [в:] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> – час доступу: 07.11.2021.
10. Закон України “Про Конституційний Суд України” від 16 жовтня 1996 року № 422/96-ВР [в:] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/422/96-вр> – час доступу: 07.11.2021.
11. Закон України “Про прокуратуру” від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII [в:] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> – час доступу: 07.11.2021.
12. Закон України “Про судоустрій і статус суддів” від 2 червня 2016 року № 1402-VIII [в:] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> – час доступу: 07.11.2021.
13. Збори суддів КЦС ВС обрали представника суду до Великої Палати Верховного Суду. Верховний суд, 23 жовтня 2020 [в:] <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1012281/> – час доступу: 07.11.2021.
14. *Кернес не має складати нову присягу – голова міськвиборчкому*. Interfax Ukraine, 9 грудня 2020 року [в:] <https://ua.interfax.com.ua/news/political/708660.html> – час доступу: 07.11.2021.
15. *Кличко склав присягу мера*. День, 5 грудня 2015 року [в:] <https://day.kyiv.ua/uk/news/011215-klychko-sklav-prysyagu-mera> – час доступу: 07.11.2021.
16. Конституція України від 28 червня 1996 року [в:] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> – час доступу: 07.11.2021.
17. Літечко М. (2019). *ВРП з’ясувала, коли суддя набуває повноважень — після присяги чи після зарахування в штат* [в:] https://zib.com.ua/ua/139135-врп_zyasuvala_koli_suddya_nabuvaе_rovnovazhen_pislya_prisya.html – час доступу: 07.11.2021.
18. *Низка суддів-фіналістів конкурсу до нового Верховного суду працюють без присяги – «Схеми»*. Радіо «Свобода», 19 травня 2017 р. [в:] <https://www.radiosvoboda.org/a/news/28497346.html> – час доступу: 07.11.2021.
19. Порядок складення присяги суддею, вперше призначеним на посаду, затверджений Указом Президента України від 11 травня 1999 року №493/99 [в:] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/493/99/ed20110416#Text> – час доступу: 07.11.2021.
20. Порядок складення присяги судді особою, вперше призначеною на посаду професійного судді, затверджений Указом Президента України від 6 квітня 2011 року №380/2011 [в:] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/380/2011#Text> – час доступу: 07.11.2021.
21. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 10 лютого 2021 року у справі № 822/1309/17 [в:] <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95439673?fbclid=IwAR2T3kSjZjaoksu9JrcIWEKgOvdgAjhUSTbIZOWY6MxvQ1iv8Qpxau8b2eI> – час доступу: 07.11.2021.

22. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 14 квітня 2021 року у справі № 826/9606/17 [в:] <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96933508#> – час доступу: 07.11.2021.
23. Постанова Київського апеляційного адміністративного суду від 24 червня 2009 року у справі № 5/573 (2а-13995/08) [в:] <https://reyestr.court.gov.ua/Review/4190019> – час доступу: 07.11.2021.
24. Постанова Окружного адміністративного суду України від 24 лютого 2009 року у справі № 5/573 [в:] <https://reyestr.court.gov.ua/Review/9626565#> – час доступу: 07.11.2021.
25. *Перерва на обіт* [в:] Судовий вісник №4, 26 квітня 2019 р. [в:] <https://pravo.ua/articles/pererva-na-obit/> – час доступу: 07.11.2021.
26. *Президент під час складання присяги суддями: Місія суддів – бути вартовими об'єктивності, неупередженості, чесності*. Президент України. Офіційне інтернет-представництво, 15 грудня 2020 року [в:] <https://www.president.gov.ua/news/prezident-pid-chas-skladannya-prisyagi-suddyami-misiya-suddi-65585> – час доступу: 07.11.2021.
27. *Присягу адвоката можно будет принимать онлайн*. Судебно-юридическая газета, 06.07.2021 [в:] <https://sud.ua/ru/news/publication/207055-prisyagu-advokata-mozhno-budet-prinyat-onlajn> – час доступу: 07.11.2021.
28. Рада суддів України затвердила відкрите звернення до Президента України щодо призначення суддів. Рада суддів України, 18.11.2021 [в:] <http://rsu.gov.ua/ua/news/rada-suddiv-ukraini-zatverdila-vidkrite-zvernenna-do-prezidenta-ukraini-sodo-priznacenna-suddiv> – час доступу: 07.11.2021.
29. Рішення Європейського Суду з прав людини від 9 січня 2013 року у справі “Олександр Волков проти України”, заява № 21722/11 [в:] https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_947#Text – час доступу: 07.11.2021.
30. Указ Президента України від 1 травня 2007 року № 370/2007 «Про звільнення С. Станік з посади судді Конституційного Суду України» [в:] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/370/2007#Text> – час доступу: 07.11.2021.
31. Указ Президента України від 2 квітня 2008 року № 294/2008 «Питання С. Станік» [в:] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294/2008#Text> – час доступу: 07.11.2021.
32. Указ Президента України від 3 квітня 2008 року №297 «Про скасування Указ Президента України від 25 березня 2004 року № 368» [в:] <https://www.president.gov.ua/documents/2972008-7308> – час доступу: 07.11.2021.
33. Указ Президії Верховної Ради Української РСР «Про присягу суддів і народних засідателів судів Української РСР» від 15 грудня 1989 року № 8527-XI [в:] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8527-11#Text> – час доступу: 07.11.2021.
34. Федеральне положення про адвокатуру від 1 серпня 1959 року у редакції із виправленнями, опубліковане у Частині III Федерального вісника законів, реєстраційний номер 303-8 із змінами, внесеними статтею 7 Закону від 10 жовтня 2013 року (Федеральний вісник законів, ч. 1, стор. 3786) [в:] <https://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/pologennya/bundesrechtsanwaltsordnung-ukr.pdf> – час доступу: 07.11.2021.

35. Admissions Ceremony & Oath of Admission. Colorado Supreme Court, Office of Attorney Regulation Counsel [in:] <https://coloradosupremecourt.com/Current%20Lawyers/NewlyAdmitted.asp> – available at: 07.11.2021.
36. Attorney's Oath. The State Bar of California [in:] <http://www.calbar.ca.gov/Admissions/Examinations/California-Bar-Examination/Attorneys-Oath> – available at: 07.11.2021.
37. Ceremonial Sitting of the Full Court For the swearing in and welcome of the Honorable Chief Justice Allsop AO. Federal Court of Australia, 4 March 2013 [in:] <https://www.fedcourt.gov.au/digital-law-library/judges-speeches/chief-justice-allsop/allsop-cj-20130304> – available at: 07.11.2021.
38. Constitution of the United States (1787). United States Senate [in:] https://www.senate.gov/civics/constitution_item/constitution.htm – available at: 07.11.2021.
39. Governor administers oath of office to Chief Justice Sanjib Banerjee. The Hindu, 05 January 2021 [in:] <https://www.thehindu.com/news/cities/chennai/governor-administers-oath-of-office-to-chief-justice-sanjib-banerjee/article33497136.ece> – available at: 07.11.2021.
40. The Constitution of India (1950) [in:] https://www.india.gov.in/sites/upload_files/npi/files/coi_part_full.pdf – available at: 07.11.2021.
41. Traditions of the courts (2020), Courts and Tribunal Judiciary [in:] <https://www.judiciary.uk/about-the-judiciary/the-justice-system/court-traditions/> – available at: 07.11.2021.
42. Oath of Office (2020). Supreme Court of the United States [in:] <https://www.supremecourt.gov/about/oath/oathsofoffice.aspx> – available at: 07.11.2021.
43. Oath of Office, U.S. House of Representatives (2021). History, Art & Archives. United States House of Representatives [in:] <https://history.house.gov/Institution/Origins-Development/Oath-of-Office/> – available at: 07.11.2021.
44. Oath of Office, U.S. Senate (2021). United States Senate [in:] https://www.senate.gov/artandhistory/history/common/briefing/Oath_Office.htm – available at: 07.11.2021.
45. Virtual Induction Ceremony for New Attorneys. Florida Supreme Court, 3 December 2020 [in:] <https://www.floridasupremecourt.org/News-Media/Court-News/Virtual-Induction-Ceremony-for-New-Attorneys> – available at: 07.11.2021.
46. 28 U.S. Code § 453. U.S. Code. Title 28. Judiciary and Judicial Procedure § 453. Oaths of justices and judges [in:] <https://codes.findlaw.com/us/title-28-judiciary-and-judicial-procedure/28-usc-sect-453.html> – available at: 07.11.2021.
47. 5 U.S. Code § 3331. U.S. Code. Title 5 Oath of office § 3331. Legal Information Institute. Cornell Law School [in:] <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/5/3331> – available at: 07.11.2021.

Ślubowania prawników sądowych w Ukrainie

Streszczenie

Zbadano ślubowania prawników sądowych (sędziów, prokuratorów, adwokatów), które są obowiązkowym elementem przed rozpoczęciem sprawowania wymiaru

sprawiedliwości, uroczystym aktem publicznie poświadczającym gotowość osoby do wykonywania powierzonych czynności zawodowych. Przedstawiono symboliczne znaczenie składania ślubowania prawników sądowych jako symbolicznej „umowy” między tym prawnikiem a społeczeństwem w sprawie gorliwego wykonywania obowiązków w zakresie zapewnienia porządku prawnego, sprawowania wymiaru sprawiedliwości, ochrony praw i wolności człowieka i obywatela. Ślubowanie prawnika sądowego określa rolę osoby w czynnościach zawodowych, w szczególności w sporach sądowych. Udowodniono, że ceremonia ślubowania sędziów, adwokatów, prokuratorów powinna odbywać się w jednym z organów sądowniczych dla podkreślenia niezawisłości sądownictwa. Porównano specyfikę uroczystości ślubowania prawników sądowych w Ukrainie i w niektórych innych krajach. Zwrócono uwagę, że w sytuacji pandemii COVID-19 ceremonie ślubowania prawników sądowych miały miejsce też pod gołym niebem lub online.

Słowa kluczowe: ślubowanie, ślubowanie adwokata, ślubowanie sędziego, prawnik sądowy, symbolizm działania, sąd, COVID-19

The oaths of court lawyers in Ukraine

Abstract

The oaths of court lawyers (judges, prosecutors, attorneys) are mandatory elements of the beginning of the proceedings. Such oath appears as a ceremonial act that publicly certifies a person's readiness to perform the important duties assigned to him or her. The symbolic meaning of taking the official oath by a court lawyer is to conclude a symbolic "agreement" between this lawyer and society on the conscientious performance of his or her duties to ensure the rule of law, justice, protection of human rights and freedoms. The oath of a court lawyer determines the role of the person concerned in professional activities, in particular in court proceedings. The swearing-in ceremony of judges, attorneys and prosecutors should be held in one of the judicial bodies to emphasize the independence of the judiciary. The peculiarities of the swearing-in ceremony of court lawyers in Ukraine and some other countries are compared in the article. In the situation of the COVID-19 pandemic, the swearing-in ceremony of court lawyers may take place in the open air or online.

Keywords: oath, lawyer's oath, judge's oath, court lawyer, symbolism of action, court, COVID-19